

Typizacja przestępstw cz. II

Joanna Brzozowska

Katedra Prawa Karnego Materialnego

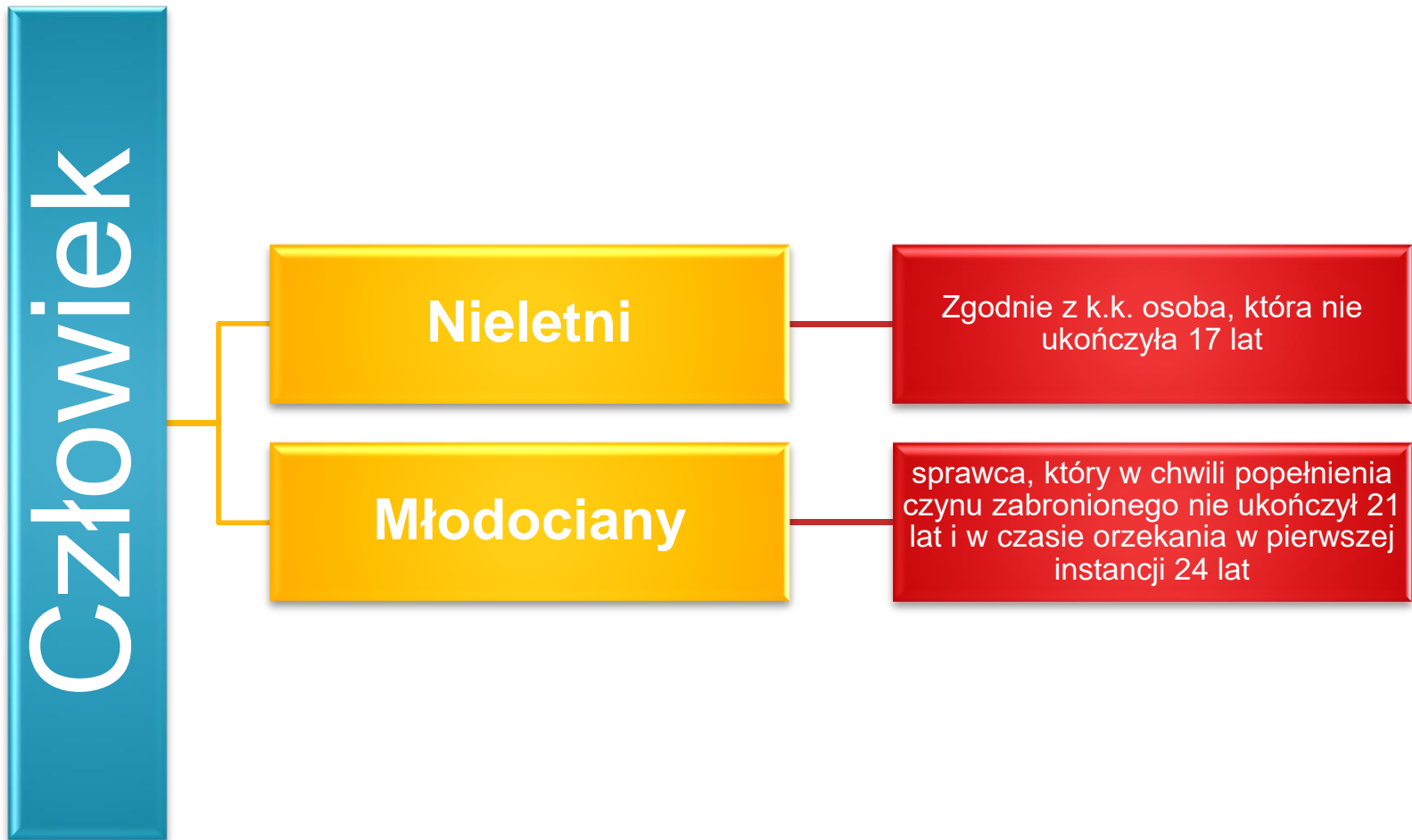
Podmiot przestępstwa

Sprawca = człowiek, którego – ze względu na stopień dojrzałości psychicznej – można pociągnąć do odpowiedzialności karnej za popełnione przestępstwo

ale

Ustawa z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz. U. z 2019 r., poz. 628, 1214)

Wiek sprawcy jako przesłanka odpowiedzialności karnej

art. 10 k.k.

§ 1. Na zasadach określonych w tym kodeksie odpowiada ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu 17 lat.

§ 2. Nieletni, który po ukończeniu 15 lat dopuszcza się czynu zabronionego określonego w art. 134, art. 148 § 1, 2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 197 § 3 lub 4, art. 223 § 2, art. 252 § 1 lub 2 oraz w art. 280, może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne.

§ 3. W wypadku określonym w § 2 orzeczona kara nie może przekroczyć dwóch trzecich górnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego za przypisane sprawcy przestępstwo; sąd może zastosować także nadzwyczajne złagodzenie kary.

§ 4. W stosunku do sprawcy, który popełnił występki po ukończeniu lat 17, lecz przed ukończeniem lat 18, sąd zamiast kary stosuje środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają.

Domniemanie

- Przyjmuje się, że dopiero w wieku 17 lat sprawca osiąga taki poziom rozwoju intelektualnego, emocjonalnego i społecznego, że potrafi prawidłowo rozpoznać znaczenie swego czynu oraz znaczenie normy prawnej, którą tym czynem narusza. Oznacza to, iż poniżej tego wieku – jak uznał ustawodawca – podmiot jest niezdolny do zawinienia.

Wyjątek od ustalonej przez ustawodawcę granicy wieku

Po ukończeniu 15 lat, a przed ukończeniem 17 lat sprawca będzie odpowiadał na zasadach określonych w k.k., jeśli popełni jedno z enumeratywnie wskazanych w art. 10 § 2 k.k. przestępstw **oraz** jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, **a w szczególności, jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne.**

Pamiętaj

Wtedy też orzeczona kara nie może przekroczyć **dwóch trzecich górnej granicy ustawowego zagrożenia** przewidzianego za przypisane sprawcy przestępstwo; **sąd może zastosować także nadzwyczajne złagodzenie kary.**

„Przewidziany zatem obowiązek wymierzania nieletnim kary nie przekraczającej dwóch trzecich ustawowego zagrożenia należy odnosić do kary dożywotniego pozbawienia wolności, a nie kary 25 lat pozbawienia wolności”.

Wyrok SN z 22 września 1999 r., sygn. III KKN 195/99

Wyjątek co do sprawcy, który ukończył 17, a nie ukończył 18 r.ż.

W stosunku do sprawcy, który popełnił **występek** po ukończeniu lat 17, lecz przed ukończeniem lat 18, sąd zamiast kary stosuje **środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich**, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają.

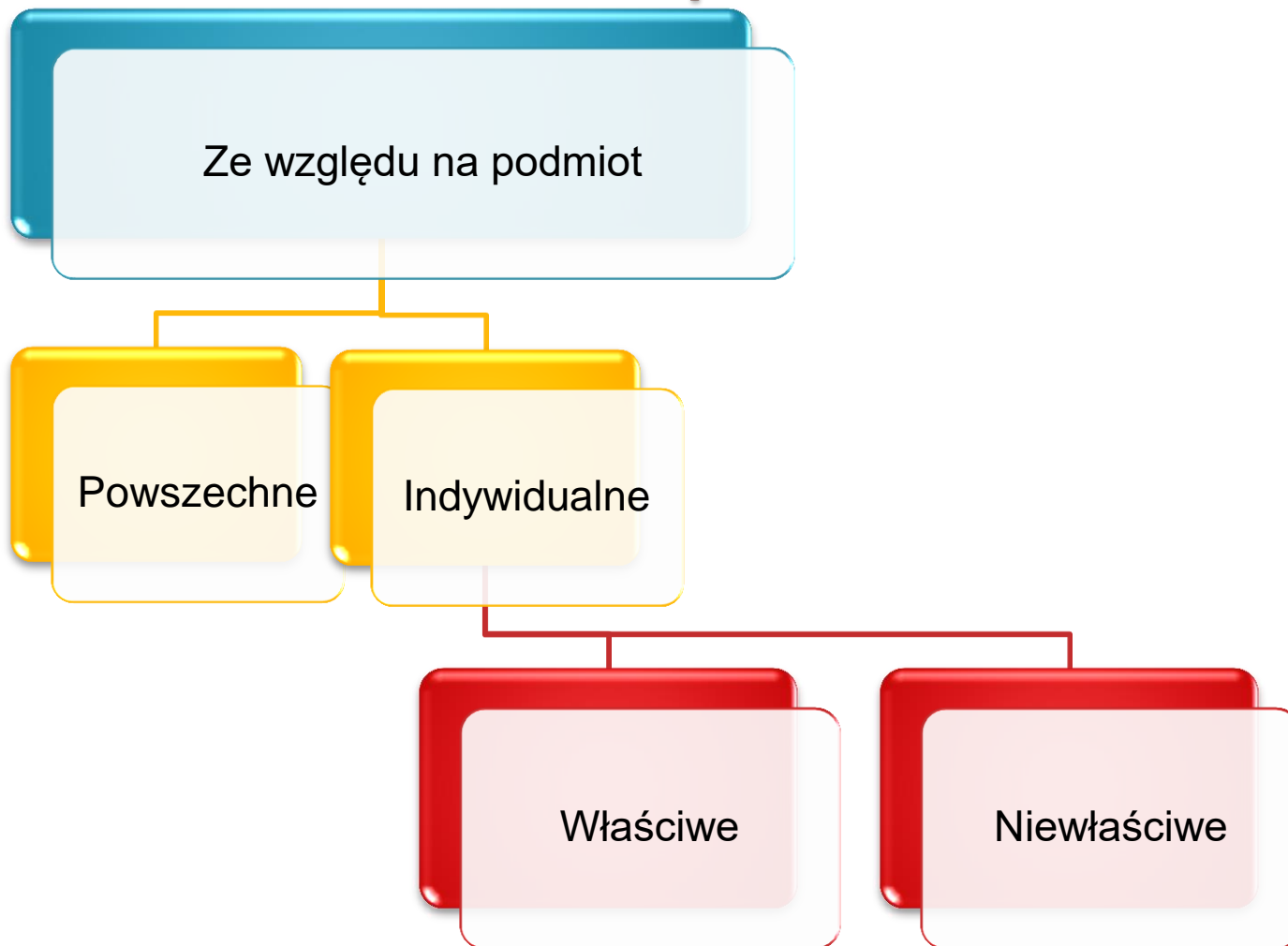
Nieletni

- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich

**środki wychowawcze, lecznicze albo
poprawcze przewidziane dla
nieletnich**

Podział przestępstw ze względu na podmiot

Znamiona strony podmiotowej

Zawierają one charakterystykę przeżyć psychicznych sprawcy, które towarzyszą jego zachowaniu. Należą do nich:

- **Umyślność**
- **Nieumyślność**

Oraz

Kombinacje obu tych form. Stronę podmiotową tworzą również niekiedy znamiona decydujące o jej **szczególnym zabarwieniu**, które charakteryzuje motywację sprawcy lub **jego** (sprawcy) **szczególny stan emocjonalny**.

Umyślność i nieumyślność czynu zabronionego

Znamię umyślności jest **dorozumiane** (bez potrzeby artykułowania go wprost), jeżeli do zespołu znamion nie należy nieumyślność.

Art. 8 k.k. - **Zbrodnię** można popełnić tylko **umyślnie**; **występek** można popełnić także **nieumyślnie**, **jeżeli ustawa tak stanowi.**

- Wina umyślna/wina nieumyślna a umyślność i nieumyślność czynu zabronionego – ustawodawca w k.k. z 1997 r. zrezygnował z posługiwania się pojęciami: wina umyślna/nieumyślna z uwagi na oddzielenie strony podmiotowej czynu zabronionego od winy.
- **Wina jest zarzutem związanym z popełnieniem czynu zabronionego i ten czyn może być popełniony umyślnie albo nieumyślnie.**

Umyślność

Art. 9 § 1. Czyn zabroniony popełniony jest **umyślnie**, jeżeli sprawca **ma zamiar** jego popełnienia, to jest **chce go popełnić** albo **przewidując możliwość jego popełnienia, na to się godzi.**

zamiar bezpośredni
(dolus directus)

zamiar ewentualny
(dolus eventualis)

Dla odpowiedzialności karnej za przestępstwo popełnione umyślnie nie ma znaczenia rodzaj zamiaru, **ale** jest pewna grupa przestępstw, które ustawodawca typizuje w taki sposób, że do ich popełnienia dojść może wyłącznie w zamiarze bezpośrednim poprzez wprowadzenie do opisu czynu znamion podmiotowych charakteryzujących szczególne nastawienie sprawcy, np. art. 278 § 1 k.k., art. 286 § 1 k.k.

- Żeby przypisać sprawcy umyślną realizację znamion czynu zabronionego trzeba najpierw ustalić, że był on świadomy występowania tych wszystkich okoliczności, które współtworzą jego stronę przedmiotową. Następnie należy ustalić stosunek emocjonalny sprawcy do tych okoliczności, tzn. że zamierza on na rzeczywistość mniej lub bardziej aktywnie oddziaływać.
- **Zamiarem** jest **świadome** ukierunkowanie podmiotu na osiągnięcie stanu rzeczy określonego w typie czynu zabronionego.

Zamiar bezpośredni

Na **plaszczyźnie intelektualnej** zamiar bezpośredni może pojawić się w dwóch sytuacjach:

- **Świadomość konieczności popełnienia czynu zabronionego** – gdy sprawca ma pełną świadomość występowania takiego układu okoliczności, który w wypadku podjęcia decyzji wykonania określonego zachowania **musi doprowadzić** do popełnienia czynu zabronionego
- **Świadomość możliwości popełnienia czynu zabronionego** - gdy sprawca ma pełną świadomość występowania takiego układu okoliczności, który w wypadku podjęcia decyzji wykonania określonego zachowania **może doprowadzić** do popełnienia czynu zabronionego

- Szczególną postacią zamiaru bezpośredniego jest tzw. **zamiar kierunkowy** (*dolus coloratus*) – zamiar o szczególnym zabarwieniu (dodatkowe znamię psychicznego nastawienia sprawcy).
- **Zamiar nagły** (*dolus repentinus*) – powstaje zwykle wtedy, gdy sprawca zaskoczony okolicznościami zewnętrznymi podejmuje decyzję określonego zachowania, której może by nie podjął, gdyby prawidłowo, tzn. bez emocji mógł rozważyć wszystkie okoliczności.
- **Zamiar przemyślany** (*dolus praemeditatus*) – świadczy o premedytacji sprawcy oraz wskazuje na większe natężenie jego złej woli w dążeniu do realizacji znamion czynu zabronionego. Zostaje podjęty po namyśle.

Zamiar ewentualny

Nigdy nie występuje samodzielnie, ale zawsze pojawia się „na marginesie” jakiegoś zamiaru bezpośredniego, ponieważ odnosi się do tych stanów rzeczy, które pojawiają się jako efekt uboczny celowego działania, które może – ale nie musi – być prawnokarnie relewantne.

- Na **płaszczyźnie intelektualnej** zamiar ewentualny charakteryzowany jest przez istnienie u sprawcy świadomości możliwości tego, że określony układ okoliczności, w których dopuszcza się swojego zachowania może doprowadzić do popełnienia przestępstwa.
- Na **płaszczyźnie wolicjonalnej**, kryterium decydującym o przyjęciu zamiaru ewentualnego jest z tej perspektywy z jednej strony **brak chęci** popełnienia czynu zabronionego (okoliczność negatywna), z drugiej natomiast - **stopień prawdopodobieństwa**, jaki charakteryzuje sprawcę uświadamiającego sobie fakt, iż w konkretnym układzie okoliczności faktycznych możliwe jest popełnienie przez niego czynu zabronionego. O istnieniu po stronie sprawcy zamiaru ewentualnego będzie decydować zarówno to, iż miał on świadomość wysokiego stopnia prawdopodobieństwa tego, że podejmując określone zachowanie, może popełnić czyn zabroniony, jak i to, że nie podjął żadnych działań zmniejszających stopień prawdopodobieństwa popełnienia tego czynu.

Zamiar niby-ewentualny (*dolus quasi-eventualis*) zachodzi wówczas, gdy sprawca chce dokonać czynu zabronionego, ale nie ma pewności co do wystąpienia któregoś ze znamion i godzi się na jego zaistnienie, np. sprawca w zamiarze bezpośrednim doprowadza bardzo młodą osobę do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej, co - gdyby to była małoletnia poniżej 15 lat - oznacza realizację znamion przestępstwa stypizowanego w art. 200 k.k., nie mając wszakże pewności, lecz tylko godząc się na to, że osoba ta nie ukończyła jeszcze 15 lat.

Nieumyślność

Art. 9 § 2. Czyn zabroniony popełniony jest **nieumyślnie**, jeżeli sprawca **nie mając zamiaru** jego popełnienia, popełnia go jednak na skutek **niezachowania ostrożności** wymaganej w danych okolicznościach, mimo że możliwość popełnienia tego czynu **przewidywał** albo **mógł przewidzieć**.

świadoma nieumyślność
lekkomyślność

nieświadoma nieumyślność
niedbalstwo

- Wymagana ostrożność, jest zazwyczaj ujmowana w postaci reguł postępowania wobec dobra prawnego przedstawiającego wartość społeczną, a reguły te dostosowywane są do warunków, w których określona czynność może być podjęta.
- W literaturze prezentowany jest pogląd, że przy formułowaniu reguły ostrożności istotne są trzy elementy, a mianowicie:
 - a) sprawca musi mieć odpowiednie **kwalifikacje** do przeprowadzenia określonej czynności, pozostającej w związku z narażaniem w ten sposób na potencjalne niebezpieczeństwo dobrem;
 - b) czynność ta ma być przeprowadzona przy użyciu odpowiedniego dla niej **narzędzia**;
 - c) czynność ma być przeprowadzona **w odpowiedni sposób**, tzn. tak by nie zwiększać ryzyka dla chronionego dobra ponad miarę dopuszczalną ze względu na społecznie istotny sens podejmowanej aktywności

[A. Zoll, *Ogólne zasady odpowiedzialności karnej w projekcie kodeksu karnego, PiP* 1990, z. 10, s. 35].

- Kodeks karny przyjmuje ograniczenie przypisywalności do dających się przewidzieć następstw naruszenia reguły ostrożności, co oznacza w zasadzie możliwość przypisania normalnych, a nie nadzwyczajnych następstw.
- Uzależniając odpowiedzialność karną od stwierdzenia zależności przyczynowej między nieostrożnością sprawcy a naruszeniem dobra chronionego prawem, musimy więc odpowiedzieć na pytanie, jaki wpływ na przypisanie owego naruszenia powinien mieć fakt, że z mniejszym lub większym prawdopodobieństwem wystąpiłoby ono także wówczas, gdyby sprawca zachował się zgodnie z obowiązującymi w danej dziedzinie ludzkiej działalności regułami postępowania, a więc dokładnie tak, jak należało.

Przewidywalność popełnienia czynu zabronionego

- Przewidywalność popełnienia czynu zabronionego oznacza dwa różne stany rzeczy:
1. sprawca **przewiduje możliwość** realizacji znamion; 2. sprawca **ma możliwość takiego przewidzenia**.
- Podstawę przewidywania możliwości popełnienia czynu zabronionego (nie zaś jakiegokolwiek negatywnego skutku) stanowić musi świadome naruszenie zasad ostrożności.
- Istoty **nieświadomej nieumyślności** upatrywać zatem należy w **nieprawidłowej diagnozie** elementów otaczającej sprawcę rzeczywistości, nie zaś - jak w przypadku **świadomej nieumyślności** - w **nieprawidłowej prognozie**.

- Powinność przewidywania ma charakter obiektywny, a konkretyzują ją okoliczności dotyczące zakresu obowiązków na danym stanowisku, charakteru wykonywanej funkcji, czy po prostu zaistniała sytuacja.
- Możliwość przewidywania oceniana musi być indywidualnie, w zależności od poziomu wiedzy, inteligencji i cech osobowości konkretnego sprawcy.

Kombinacja strony podmiotowej

Art. 9 § 3. Sprawca ponosi surowszą odpowiedzialność, którą ustawa uzależnia od określonego następstwa czynu zabronionego, jeżeli następstwo to **przewidywał** albo **mógł przewidzieć**.

Strona podmiotowa czynu zabronionego kwalifikowanego przez następstwo może zaktualizować się jako kombinacja:

- **umyślności z umyślnością** – stosunkowo rzadko, gdy umyślne następstwo nie należy do znamion innego, obwarowanego surowszą odpowiedzialnością przestępstwa,
- **umyślności z nieumyślnością**, np. art. 156 § 3 k.k., art. 158 § 2 i 3 k.k.
- **nieumyślności z nieumyślnością**, np. art. 177 § 2 k.k.

Podstawowe i zmodyfikowane typy przestępstw

